

lene-e éppen a lelkiek terén ellensúlyozni a külső körülmények ingadozásait és a jelennel szemben legalább a jövő állandóságát biztosítani? Ezek az aggodalmak nem ok nélkül ébrednek a csendes szemlélőben és az iskola munkásai már régóta áhitozzák az állandóságot, a nyugalmas munka feltételeinek biztosítását. Szerencsére azonban a magyar iskolaügy alakulásában vannak szép számmal változatlan összetevők is, amelyek minden időben összeforrtak az iskolával és elmoshatatlanul rányomják ennek szellemére a folytonosság bizonyosságát. Ezek közül e helyen csak egyet emelünk ki, már csak azért is, hogy elmaradása félreértésre ne adhasson alkalmat és ez a *vallásos nevelés irányvonala*. A magyar iskola minden változás közben is gyökerében vallásos szellemű és munkájában az Istenhit közvetítője.

Loczka Alajos.

A cselekvések elemzése.

(Harmadik közlemény)

A cselekvések lefolyása. Impulzus és feszültség.

Mikor a cselekvések fő mozzanatait jellemeztük (v. ö. második közleményünket, ezen folyóirat XII. 5.—7. számában), rámutattunk arra az *időbeli tagozódásra*, mely szerint minden cselekvésnek van kezdete, középső szakasza és befejező része. Ezek a részek mindnyájan egyaránt fontosak és további feladatunk most ezen részek, szakaszok tüzetes elemzésében van. Legelőször a mindenfajta cselekvések kezdeti mozzanatait kell szemügyre vennünk.

Láttuk, hogy minden cselekvés valamilyen *szükségletből* fakad; de ugyanakkor megkülönböztettük a cselekvésnek azokat a kezdeti rugóit is, melyeket a *tendenciák, ösztönök, akarássindítékek, impulzusok* néven ismerünk és amelyeket az általános felfogás a vágyak néven ismer. Mindezek a lelki jelenségek és fogalmak egyaránt alkalmasak a cselekvés megindításának értelmezésére. Teljes jogosultsággal állíthatjuk tehát, hogy valamely cselekvést egy „szükséglet” indít meg, vagy pedig valamely „vágy”, vagy „impulzus”; ugyanígy beszélhetünk arról is, hogy valamely cselekvés „ösztönből” ered: esetleg mélyebb vagy felszínesebb „tendenciából”, vagy „akarássindítékből” ered, stb. A lélektudomány feladata e nonton abban áll, hogy esetről-esetre megállapítsa valamely cselekvésnek határozott konkrét „ingerét”, azaz megindító kezdeti mozzanatát és belőle kiindulva értelmezze az illető cselekvés ter-

mészetét, annak típusát. De feladatai közé tartozik az is, hogy kimutassa ezen kezdő mozzanatok között a legfontosabbakat és különválassza azokat, melyek közülök csupán egyes cselekvési formákra érvényesek. Hogy mindjárt ezen utóbbi szempont szerint járjunk el, válasszuk külön azokat a cselekvéseket, amelyeknek lényeges és jellemző tulajdonsága az, hogy *indítékokon* (motivumokon) alapulnak. Ezek a szoros értelemben vett *akarási cselekvések*. Az akarási cselekvéseknek lefolyásában és legfontosabb alakulási mozzanatában az indítékok játszanak döntő szerepet; csak az akarási cselekvéseknél szólhatunk az „indítékok harcáról”, amelyek a döntést megelőzik, — míg más cselekvésekből az indítékok, mint sajátlagos rügök hiányzanak; pl. a pusztán ösztönös, vagy impulzív, vagy vágy-cselekvéseknél hiába keresünk igazi indítékokat. Igaz ugyan, hogy vannak oly pszichológusok is, akik az „indíték” szót sokkal tágabb értelemben veszik és használják, mint mi; ezek *minden* cselekvés kezdetén „motivumokat” látnak, és így a cselekvés általános „motivációját” egyszerűen egyenlővé teszik bármilyen kezdeti, megindító energia-mozzanattal¹. Sokkal helyesebbnek véljük azonban, ha az indíték szavát és fogalmát egyedül az igazi akarásfolyamatok jellemzésére foglalmazzuk le, míg a többi cselekvések számára más jellegzetes indító mozzanatok állapítunk meg. Bizonyos, hogy az akarás-cselekvések az emberi tevékenységek nagy területének nagyon kiemelkedő és fontos részét teszik, de tévedés volna azt gondolni, hogy *minden* cselekvés: akarás-cselekvés. Ebből következik, hogy az akarási cselekvések — a döntések, elhatározások — indító rugóit is el kell különítenünk más természetű cselekvések hasonló indító mozzanataitól.

Az akarás indítékainak mivoltáról és azok jellemző tulajdonságairól újabban *N. Ach*² és *P. F. Linke*³ tettek figyelemreméltó megjegyzéseket. *Ach* jelzi, hogy megfigyelhetünk olyan lelki tényezőket is, amelyek „meghatározzák ugyan cselekvéseinket, de mégsem mondhatók motivumoknak”; ilyen pl. valamely mozgást kiváltó inger, egy fényjel, amelyre következik egy előre megállapított mozdulat (mondjuk: egy billentyű lenyomása valamilyen lélektani kísérletnél). Az ilyen kiváltó ok csupán „alkalom” a cselekvésre. A cselekvés igazi indítéka *Ach* szerint nem a fényjel, hanem a kísérlet előtt megfogalmazott azon *szándékunk*, hogy a billentyűt mozgásba fogjuk hozni.⁴ *Linke* pedig még azt is kívánatosnak tartja

¹ V. ö. pl. *Woodworth*: Psychology. 9. kiad. 1937. XII. fejj.: Motivation.

² Zur neueren Willenslehre. (Bericht üb. d. XV. Kongress d. deutschen Ges. für Psychologie. 1937. 125. kk. II.)

³ Wille, Erkenntnis u. Auxiliarmotiv (u. o. 160. kk. II.)

⁴ I. h. 126. l.

a fentebbi megkülönböztetés mellett, hogy csak *tudatos*, nem pedig tudattalanul is ható indítékainkat nevezzük csupán „motivumoknak”¹. Bármiképen fogjuk is fel azonban a szóban forgó kérdést, annyi bizonyos, hogy indítékon ezek a lélektudósok csak az *akarati elhatározásban* szereplő mozgató rugókat értik, épúgy, mint Pfänder, Fröbes és mások is, akik szerint az indíték az az „alap, aminél fogva, ami miatt valamit akarunk”.

Az akarati cselekvések rugói tehát az indítékok. A többi cselekvéseknél a *végső* rugót az *impulzusban* pillantjuk meg. Az impulzus az a cselekvést közvetlenül létesítő, utolsó ok, melyet mindig valamely *alkalom* hoz mozgásba és amely távolabbról valamely ösztönön, tendencián nyugszik. Helyes tehát, ha egyes cselekvéseket „ösztön-cselekvéseknek” nevezünk el s ezzel azt jelezzük, hogy azok az ösztönből erednek (nem pedig megfontolásból, akarásból); de sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy az ösztön, melyből ezek a tevékenységek fakadnak, csupán a legtávolabbi, végső forrást jelentik, míg a közvetlen cselekvési rugó valamely alkalomszerű indíték, amely a cselekvést valóban kiváltja, és a szükséges képességeket mozgásba hozza. A „táplálkozási ösztönből” pl. igen sok konkrét cselekvés származik az emberi és állati világban; de az ösztön maga csak nyugvó diszpozíció, készség, felkészültség a szervezetben; ahhoz, hogy belőle valódi cselekvésfolyamat induljon meg, szükség van arra, hogy az élőlény *keresse és meglássa* az élelmet (alkalom) és hogy ez a látás kiváltsa a szükséges mozgásokat, stb. Ezt az alkalomszerű indítást nevezzük impulzusnak, az ösztön-cselekvés közvetlen előidézőjének. — A motivumok is: impulzusok; minden motivum impulzus, — de megfordítva már nem mondhatjuk el ezt a tételt, nem minden impulzus: indíték. — Vannak oly cselekvéseink, amelyeknél a közvetlen indítást a *vágyban* lehet megállapítani. Nem minden cselekvés fakad vágyódásból, tehát a vágyat nem tekinthetjük a cselekvéselméletben oly általános kezdőmozzanattal, mint az impulzust, vagy a szükségletet. A vágy ugyanis azt az esetet fejezi ki, mikor *nincs alkalmunk* képességeink gyakorlására, hanem tendenciáink, ösztöneink, szükségleteink vannak, anélkül, hogy beteljesülhetnének; ha tehát a szükségleteink elé külső vagy belső akadályok tornyosulnak, s őket megakadályozzák, akkor beszélünk vágyódásról. A vágyak tehát meggátolt, meghiusított impulzusoknak is nevezhetők, melyeket azonban ezek a belső vagy külső akadályok nem tüntetnek el végképpen, hanem csak elnyomnak és amelyek ennek következtében tovább élnek és magukat mindenáron érvényesíteni törekcszenek. E mindenáron való érvényesülésnek következményei azok szerint az *akadályok* szerint osztályozhatók, amelyek

¹ I. h. 162. l.

a teljes cselekvést gátolják; a belső gátlás a vágy elnyomásában, elfojtásában áll, ami vagy sikerül teljesen vagy nem; ha nem „feledjük el”, vagy győzzük le” teljesen és tökéletesen a kezdeti vágyat, akkor a legkülönbözőbb közeli vagy távolabbi következményeivel számolhatunk, minők: a harag, a szomorúság, a fájdalom, sülyedt hangulatok, fóbiás állapotok, stb. Bizonyos értelemben igaz az a tétel, hogy „az ember lelki története vágyainak története”. De nem minden cselekvésünk ered vágyódásból, — hanem vannak olyanok is, melyek impulzusokból származnak, oly impulzusokból, amelyek teljes értékűek és nem áll külső akadály vagy belső gátlás megvalósulásuk előtt.

Figyelembe véve tehát fentebbieket, azt az általános tételt állíthatjuk fel, hogy *minden cselekvés kezdetén valamely impulzust látunk működni*, — akár akaratit indíték, akár más természetű impulzus (pl. ösztönön alapuló), akár vágyódás legyen is az. Ez a cselekvések megindulásának legfontosabb mozzanata. Ehhez az első megállapításunkhoz azonban még más, további észrevételeket is szolgáltat a cselekvések elemzése.

Minden impulzushoz ugyanis —, de a vágyakhoz, indítékokhoz, szükségletekhez, stb. is — *érzelmek* tapadnak és azonkívül *előpételezések* (anticipációk) és hozzájuk *feszültségek* járulnak; ezek oly mozzanatok, melyek szintén nélkülözhetetlenek a cselekvések teljes megértéséhez. Szükséges tehát, hogy ezeket a fontos cselekvéslélektani fogalmakat is megvilágítsuk.

Minden impulzushoz bizonyos érzelmek is járulnak, — semmilyen emberi cselekvés megindulása el nem képzelhető legalább is az elemi *kellemes* vagy *kellemetlen* érzelmi arnyalat hatásának beleszővődése nélkül. A közfelfogás szerint ezek az érzelmek, melyek impulzusainkat, indítékainkat, szükségleteinket, vágyainkat szinezik, voltaképpen *rugói* a cselekvésnek. Általában azt szokták mondani a népies lélektan hívei, hogy minden cselekvést úgy tudunk csak magunkban vagy másokban felkelteni és lepergetni, hogy „felkeltjük a megfelelő érzelmeket”, „hatunk az illető egyén érzelmeire” és akkor önkéntelenül beáll a cselekvés. Ebben a népies és népszerű gondolatban van némi igazság, de a helyes utat mégsem találja el. Nem az érzelmek, az impulzusok ezen kísérő mozzanatai, indítják meg valójában az emberi cselekvést, hanem az impulzusokhoz tapadó és belőlük sarjadzó egészen más lelki összetevők: a *lelki feszültségek* a cselekvés további döntő mozzanatai. Hogy tételünket világosabban láthassuk, szükségünk van még néhány további észrevételre.

Azok közé, kik a lelki életben és a cselekvések lefolyásában nem az impulzus okozta lelki felkészültséget tartják elsőrendű fontosságúnak és fő értelmező elvnek, hanem az érzelmeket, közelebbről; az indulatokat és kellemes-kellemetlen *ösérzéseket*, tartozik a

kiváló gyógyító pedagógus és lélekbúvár *Hanselmann* is¹. Bevezető gondolatmenetében ugyanis kifejti, hogy nézete szerint „nem az impulzus (Trieb), hanem az érzelem első lelki valóság“, még pedig vagy a kellemes, vagy a kellemetlen, vagy a kiegyenlítettség alakjában. Ezekben az érzelmekben lappang a „kirobbanásra való törekvés“, tehát minden érzelem egyuttal indítást, impulzust (Antrieb) tartalmaz mindenféle mozgásokra és cselekvésekre (kivéve a reflex-mozgásokat.) Nem az impulzus és a belőle származó lelki feszültség vonja ezek szerint maga után a cselekvést, hanem az elemi, eredeti érzések, az „öslélek“. *Janet* szerint is az a feladatuk az érzelmeknek, hogy szabályozzák cselekvéseinket, — az érzelmek: „régulations d' actions“, a cselekvések szabályozói. Ez a felfogása az érzelmek szerepének a lelki életben annyiban mindenestre elfogadható, amennyiben az érzések valóban *jelzések*, — jelzik a szervezet és az egyén állapotát, hogylétét s ennek esetleges veszélyeztetettségét; intenek, figyelmeztetnek bennünket belső állapotainkra s ezek kellemes vagy kellemetlen voltára; ennyiben tehát valóban „kormányozzák“ cselekvéseinket. Az érzelmek lényege azonban nem ebben a figyelmeztető és jelző szerepükben keresendő. Az érzelmek lényegét *Volkelt*-tel²) az én-nek „feszültségtől mentes“, oktan állapot-szerűségét tudtunkra adó öneszmélésben kell megpillantanunk; ezek a szavak: „feszültségtől mentes, osztatlan állapotszerűség“ jellemzik az érzések igazi természetét, melyhez lényegük szerint *nem tartoznak hozzá* a dinamikus, mozgató, feszültséget keltő lelki mozzanatok. Már pedig éppen ezek indítják meg a cselekvést. A cselekvések nem azért indulnak meg és peregnék le bennünk, mert a kezdetükön álló impulzusok stb. érzelmekkel terheseek, — hanem azért, mivel feszültség jár velük. Erről az alábbiakban még bővebben kell szólnunk. Az érzelmek — pl. a kellemes állapot vagy a kín — jelzik ugyan összállapotainkat és ezért a cselekvések „szabályozóinak“ tekinthetjük őket, de nem belőlük támad, mint energiaforrásból a cselekvés. *Hanselmann*nak és másoknak tehát nem adhatunk teljesen igazat, mikor a cselekvések ősi, mozgató (dinamikus) rugói gyanánt az érzelmeket tüntetik fel. Az érzelmek a cselekvésekben nem elsődleges, hanem csak *másodlagos jelenségek* és *reaktív* jellegük van; azaz feleletek gyanánt keletkeznek bennünk a külső hatásokra és magukra cselekvéseinkre.

Az emberi cselekvések indító erőit az eddigiek szerint az impulzusokban találtuk; ezek az első megindító (és érzelmekkel járó) mozgató erők azonban azért válnak ily hatásosakká, mert együtt jár velük bizonyos *lelki feszültség* és a cselekvés végének és céljainak *elővételezése*. A cselekvések teljes meg-

¹ Lehrbuch der Psychopathologie des Kindesalters.

² Versnek über Fühlen und Wollen. 1930.

értéséhez ugyanis tudnunk kell, hogy azok mindig „intencionálisak”, azaz vonatkozásuk van valamilyen előttük álló, céljukat alkotó állapotára, vagy tárgyra. A cselekvések tehát mindig „ráirányulnak” valamire, ami tőlük különböző. Ez a jelleg a cselekvések lényeges vonásai közé tartozik. Tovább szöve gondolatainkat, arra kell rámutatnunk, hogy az impulzusokból, cselekvéseink ezen elemi rugóiból éppen a cselekvésnek ez a jellemzője, a *célszerű ráirányítottság hiányzik*. Az impulzusok úgyszólván „vakok”, — azaz a bennük felhalmozódó lelki energiát csak a saját egyedi jellegüknek megfelelő irányban és módon tudják érvényre juttatni. Az egyes impulzusok önmagukra hagyatva rendszertelen összevisszaságban lépnek fel a lelki élet mezején és zavarokra vezetnének; amint hogy „az impulzív emberben” tipikusan egyoldalú uralomhoz is jutnak a személyiség magasabbrendű összhangjának kárára. Az impulzusoknak tehát, hogy a személyiség egészébe beleszövődjenek, szükségük van *felsőbb kormányzásra és ellenőrzésre*, és ez a személyiség u. n. elővételezéseiből (anticipációkból) származik.

Az elővételezés (Lewin: „Vorwegnahme”) vagy szándék mindig a cselekvő személynek valamely *elérendő helyzetére* vonatkozik. Egész életünk folytonos elővételezések sorozata; életdrámánk egy végső nagy helyzet felé irányul: ez a fő anticipáció, az életcél, amely homályosan mindenki előtt lebeg s amelyet általában a „boldogság” fogalmában szoktunk összefoglalni. Az emberi életdrámának ezen fő elővételező tette azonban sok részlet-anticipációt foglal magában; amelyek egyenként konkrét helyzetekre vonatkoznak: ezek az „itt és most” elérendő életcélokat jelzik. Minden helyzet, tapasztalás, élmény, feladat, példa, ráhatás, inger, újabb és újabb elővételezések forrásává válhatik bennünk. Elővételezéseink annyifélek, ahányféle helyzetet és célt tudunk magunk elé állítani a megvalósítás gondolatával. Vannak helyes és téves elővételezések; ez utóbbiak közé tartoznak a bűnös és helytelen cselekvési helyzetek (pl. a neurózisok); de különböztethetünk pozitív és negatív elővételezések között is, valamint tényleges (aktuális) és lehetőség szerinti (potenciális) elővételezések között is. Az elővételezések nemcsak a valóságos cselekvésben, de az őket előkészítő érületi magatartásunkban is kifejeződnek. Minden elővételezésünk ennél fogva erkölcsi éniünkben gyökerezik, — attól függnek, milyen személyiségünk értékmagva. Az elővételezések tehát a jövőre irányulnak és bizonyos várakozásokat keltenek bennünk. Elővételezéseink nemcsak tudatos életünkből erednek, hanem a tudattalan rétegéből is; innen van pl. a „komplexek” nagy jelentősége, melyek szintén jelentősen irányítják egész életdrámánkat. Az állatnak csak pillanatnyi, konkrét elővételezései vannak; az ember, különösen a magasabb rendű

ember nagy, átfogó elővételezésekben él, esetleg olyan nagy-szabásúakban, melyeknek megvalósulása beláthatatlan messze-ségekre, esetleg az eszményi világba tolódik el és talán soha sem valósulhat meg. A kiegyensúlyozott és összhangzatos egyé-niségben azonban a valós és lehetséges elővételezések nem le-hetnek egymással ellentétben, hanem (teljes) összhangban van-nak¹).

Mint már említettük, az ember élete, életdrámája egy nagy s benné sok kisebb elővételezésnek lejátszódásában áll. A nagy egyetlen anticipációnak felel meg az „életvágy“, „életösztön“, „boldogságvágy“ az emberi lélekben, mely egyébként nem csu-pán szexuális *libido*. És mivel az életvágy teljes kielégülése az emberi életben sohasem valósulhatott meg, innen van az, hogy mindenkinek részleteredményekkel kell beérnie, vagy pedig sokszor kárpótlásokkal, elfojtásokkal, szublimációkkal kell ke-resnünk a végső egyensúlyt.

Az elővételezések gondolatának során juthatunk el a cse-lekvések első főmozzanatában foglalt legfontosabb fogalomhoz: ez a *lelki feszültség*. A cselekvések igazi rugói az impulzusban adott feszültségek. Ameddig a lelki feszültség tart, addig a cselekvés nincs még befejezve, — addig folytonos az a nyug-talanság, kielégítetlenség, amely az impulzus nyomán keletke-zett bennünk. Viszont megszűnik ez a feszültség akkor, ha a kezdeti szükséglet kielégült, a vágy beteljesült, az indítéknak megfelelően döntöttünk, stb. A feszültség ívének kiinduló pontja az impulzus, — vége és nyugvópontja a valamilyen ki-egyenlítődés, a lelki egyensúly helyreállása, a kielégülés vagy lereagálódás. A lelki feszültség fogalmának elméleti kidolgozói: *Janet* és *Lewin* közül az utóbbinak gondolatait alkalmazhat-juk legjobban a cselekvésre, anélkül, hogy azokat egyszerűen átvennők.

Janet a „lelki feszültség“ valamely fokozatán azt a meg-valósulási állapotot érti, melyben valamely tendenciánk juthat, kezdve a lappangás állapotán, folytatva a belső gondolat, majd a külső megnyilvánulás formáin. Ez a feszültségi elmélet, úgy véljük, nem abba a gondolatkörbe tartozik, amelyből a cselekvéselmélet kiindul. — *Lewin*-nél² a feszültség fogalma alapvető és a cselekvésnek igazi nélkülözhetetlen magyarázója. Alapvető életfeszültsé-geink szerinte is egy-egy *szándékból, vagy elővételezésből* (*Vor-nahme*) vagy *vágyból* erednek; lelki életünk jelenségeinek ezek az életfeszültségek adnak súlyt és jelentőséget. Ha egy inger, egy külső tárgy alkalmásan bekapcsolódik meglevő feszültség-rendszerünkbe,

¹ Az elővételezés ezen értékes és hasznos fogalmát *Sganzi*ni műveiből vesszük. V. ö. *Sganzi*ni: *Psychologie als Theorie des Ver-haltens* (Zentralbl. f. Psychotherapie. Bd. 14. 1943. 321. kk. II.).

² *Vorsatz, Wille* u. *Bedürfnis*. 1926.

akkor egyszerre értelmet, fontosságot nyer számunkra; nem az inger közömbös, tárgyi erőssége vagy gyengesége a döntő, hanem annak alanyi jelentőséget, erőt, fontosságot a bennünk élő feszültségrendszerhez való viszonya ad. Ez a viszony teszi őket „felhívó jellegűekké“ az egyén számára és ad neki súlyt, hatóerőt a lelki történetben akkor is, ha „önmagukban“, vagy mások számára gyengék és jelentéktelenek is. Viszont, ha a tárgyi világ jelenségeiből, ingereiből hiányzik ez a hozzá-viszonyodás a lélek feszültségi rendszeréhez, jelentéktelenek maradnak. Minden élmény vagy inger és benyomás jelentősége tehát attól függ, mily lelki történésegeszbe vagy személyi lelki körbe van bekapcsolva.

A mi felfogásunk és álláspontunk is megegyezik a *Lerontól* jelzett lélektani elgondolással. Mi is úgy véljük, hogy a lelki feszültségek, melyek egész életdrámánkat és annak egyes részleteit mozgatják, az *elővételezésekből* erednek. Az emberi természettől belénk oltott és előre meghatározott elővételezési formák az élet és fejlődés folyamán maguktól jelentkeznek, megvalósulnak a belső és külső benyomások hatásai alatt. Feszültségeink magukba fogadják az impulzusokat és nekik irányt adnak; így válnak azok értelmesebbé és így szövődnek bele személyiségünk egészébe. Az önmagában vak impulzus határozott irányt nyer; az ősimpulzus pedig az Élet totális elővételezése. Mint említettük, a lelki feszültségek, az impulzusokkal egyetemben emberi természetünk lényegéből és szerkezetéből fakadnak és ezért általában *kötött formában* jelentkeznek. Ilyen kötött alakú feszültség pl. a boldogságra való törekvés kényszere. Vannak azonban „szabad“ feszültségeink is; ezek teszik lehetővé, hogy választhatunk egyes irányok, pl. a jó és rossz között: „Szabadon hűn és erény közt választhatni, mily nagy eszme“ — mondja *Madách*. Emellett különböztethetünk *pozitív* és *negatív* feszültségek között is. Pozitívak azok a lelki feszültségek, amelyek *megfelelő* helyzetre találnak, hogy érvényesülhessenek, vagy ilyen helyzetet teremtünk számukra. A negatív feszültségeket jellemzi az ellenmondás, az összhang hiánya a lelki feszültség és az ember valódi helyzete között (pl. ha valaki oly helyzetben él, melyet utál, mely ellenkezik eredeti, egyéni, lelki feszültségeivel, hajlamaival, eszményeivel.) Ily helyzetben nem bírunk sokáig megmaradni lelki meghasonlás, összeütközés, nyugtalanság nélkül és pótló kielégüléseket keresünk, vagy menekülésben, idegességekben, súlyedő hangulatokban, pótló és kompenzáló cselekvésekben, stb. kíséreljük meg feszültségeinket feloldani. A negatív feszültségeket a személyiség helyes nevelésének és gyógyításának érdekében fel kell oldanunk, a lelki konfliktusokat valódi kibontakozáshoz kell segítenünk, a lelki válságokat és nehézségeket becsületesen meg kell oldanunk, ha azt akarjuk, hogy a személyiség újra megtalálja önmagát, egyensúlyát, életének értelmét és boldog-

ságát. *Sganzi* elmélete szerint ez abban áll, hogy a negatív feszültségeket, pozitívákra cseréljük át, azaz: az egész személyiséget átszervezzük, átstrukturáljuk, neki új irányt adunk. Ez úgy valósítható meg, ha a lelki feszültséget az illető személy észreveszi, öntudatosítja, saját értékeléseivel — végső állásfoglalásaival, értékrendszerével — összeveti, az ügynek személyes jelentőségét mélyen átérzi („tua res agitur“ — *Allers*), érdekeltiségét a téves helyzetben, melybe került, elismerve, új elővételezéseket és ezzel új feszültségeket kelt fel magában. Ez a goethei „Stirb und werde!“ — a meghalás és újjászületés lelki folyamata, melyet az Evangélium is hirdet, mikor a régi ember levetéséről és az új embernek, új léleknek kialakulásáról szól. Jellemző, hogy az ilyen átalakító munkánál a feszültség legnagyobb fokra emelkedik akkor, mikor a folyamat a vége felé jár; ilyenkor szükséges, hogy az illető személyiség *én-jét* belevesse az átalakítás művébe, hogy az teljes sikerrel járjon.

Várkonyi Hildebrand.

Rokonszenv és ellenszenv.

A tanári hivatás problémaköréhez hozzátartozik a rokonszenv és az ellenszenv kérdése. Nincsen olyan ember, aki hatása alól teljesen ki tudná vonni magát. Magatartásunkat gyakran befolyásolja, néha tudatosan, néha tudattalanul. Igen sok állásfoglalásunk mögött észrevétlenül húzódik meg, mégis motívuma lehet döntő elhatározásainknak.

Gyakran beszélünk róla. Jelzőként rendszerint akkor használjuk, amikor nem tudjuk közelebről meghatározni, hogy miért tetszik vagy nem tetszik valaki vagy valami. Amikor nem tudjuk véleményünket racionálisan magyarázni, amikor nem mondható valakiről, hogy azért tetszik, mert szép, vagy okos, vagy művelt, stb., akkor azt mondjuk, hogy rokonszenves. S ha valaki nem tetszik, de nem találunk benne olyan hibát, ami objektív mérőeszközzel hibának tüntethető fel, egyszerűen ellenszenvesnek mondjuk. Az „ellenszenves“ és a „rokonszenves“ szavak mögött olyan értékítélet lappang, amiről rendszerint nem tudjuk, hogy min alapszik. Mivel azonban hajlamosak vagyunk arra, hogy irracionális magatartásunknak racionális magyarázatát adjuk, néha állásfoglalásainkat kibővítjük ilyesféleképen: „ellenszenves a beszédje“, „rokonszenves az arca“, stb. Ha már most tanulmányozni akarnánk az ellenszenvesnek mondott beszédet és a rokonszenvesnek nyilvánított arcot, erre azt vélhetnénk a legcélravezetőbb útnak, ha nagyobb számú egyén állásfoglalásából igyekeznénk kihámozni azokat az elemeket, amelyek megegyeznek. Az ilyen irányú kísérleteink nem járnának sikerrel. A mindennapi élet